

O'ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

ISSN 2181-922X

2022 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN:

LANGUAGE AND CULTURE

2022 Vol. 3

**www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz**

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosari: Nodirbek Jo'raqo'ziyev

Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboyev, Samixon Ashirboyev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Baxtiyor Mengliyev, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, G'aybulla Boboyorov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov.

Tahrir hay'ati

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Maria Sabtelni (Kanada)
Frederik Bressand (Fransiya)	Timur Kocaoğlu (AQSH)
Ingeborg Baldauf (Germaniya)	Almaz Ülvi (Ozarbayjon)
Mark Toutant (Fransiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Rochelle Almeida (AQSH)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Emek Üşenmez (Turkiya)
Valeriy S. Xan (O'zbekiston)	Abdulvahap Kara (Turkiya)
Eunkyoung Oh (Janubiy Koreya)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Oqilxon Ibrohimov (O'zbekiston)	Dilorom Ashurova (O'zbekiston)
Shodmon Vohidov (Tojikiston)	Darya Jigulskaya (Rossiya)

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Shuhrat Sirojiddinov

Deputy Editor in Chief: Nodirbek Jurakuziev

Executive secretary: Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboev, Samixon Ashirboev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Bakhtiyor Mengliev, Uzoq Juraqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, Gaybulla Babayarov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov.

Editorial Committee

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Maria Subtelny (Canada)
Frederique Bressand (France)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ingeborg Baldauf (Germany)	Almaz Ulvi (Azerbaijan)
Marc Toutant (France)	Tanju Seyhan (Turkey)
Rochelle Almeida (USA)	Hisao Komatsu (Japan)
Akram Habibullaev (USA)	Emek Üşenmez (Turkey)
Valeriy S. Khan (Uzbekistan)	Abdolvahap Kara (Turkey)
Eunkyung Oh (South Korea)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Oqilkhon Ibrohimov (Uzbekistan)	Dilorom Ashurova (Uzbekistan)
Shodmon Vohidov (Tajikistan)	Daria Zhigulskaya (Russia)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

To'lqin Tog'ayev

XX asrning 20-30-yillarida O'zbekistonda til va yozuv siyosati.....6

Murodqosim Abdiyev

Soha terminlari izohli lug'atlarini tuzishga doir mulohazalar.....23

Mardon Rahmatov

Alisher Navoiyning lirik asarlarida takrirlarning
sintaktik-semantik xususiyatlari.....36

Abdumannon Hasanov

Lakuna – til va madaniyatning mushtarak muammosi.....50

Muhammadsolih Tursunov

"Alpomish" dostoni matnlarining alfavit va chastotali
lug'atlari hamda statistik tahlili.....61

Gulnoraxon Niyazova

Jahon tilshunosligida detektiv asarlarning lingvistik
aspektda o'rganilish davrlari.....76

Adabiyotshunoslik. Tarjimashunoslik

Zaynabidin Abdirashidov

"Shimol shamoli" yoki Buxoroning uyg'onishi:
Istanbuldan bir nazar.....87

Gulbahor Ashurova

Tarixiy shaxs tasvirida tarixiy fakt va talqin muammosi.....112

CONTENT

Linguistics

Tulqin Togaev

Language and writing policy in Uzbekistan during the period
20s-30s of the 20th century.....6

Murodqasim Abdiev

Some notes on the compilation of explanatory
dictionaries of field terms.....25

Mardon Rahmatov

The syntactic-semantic features of takrirs in the lyrical works
of Alisher Navoi.....36

Abdumannon Hasanov

Lacuna as a common problem of language and culture.....50

Muhammadsolih Tursunov

Alphabetical and frequency dictionaries and statistical
analyses of "Alpomish" epic texts.....61

Gulnorakhon Niyazova

Periods of study of detective works in linguistic aspect
in world linguistics.....76

Literature. Translation studies

Zaynabidin Abdirashidov

"North wind" or the Awakening of Bukhara: a view from Istanbul.....87

Gulbahor Ashurova

Problem of historical facts and interpretation in the
portrait of a historical person.....112

Jahon tilshunosligida detektiv asarlarning lingvistik aspektda o'rganilishi

Gulnoraxon Niyazova¹

Abstrakt

Mazkur maqolada jahon tilshunosligida detektiv asarlar tili lingvistikaning turli aspektlarida o'rganilishi, turli bosqichlarda rivojlanishiga doir tilshunos olimlarning qarashlari tahlil qilingan. Maqolada jahon tilshunosligida detektiv asarlarning lingvistik xususiyatlari tahlil va tadqiq qilish tendensiyalari XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab yangi bosqichga ko'tarilgani, uning qamrovi ilmiylik nuqtayi nazaridan kengayganligi borasida amalga oshirilgan ishlar tahlil qilingan. Shu ma'noda bugun tilshunoslik ilmi jamiyat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda muayyan darajada ushbu masalalar keng qamrovli yoritilishi davr ehtiyojidir.

Kalit so'zlar: *Jahon tilshunosligi, detektiv fantastika, jumboq, lingvistik aspekt, klassik detektiv, adabiy muammo, janr, lingvistik xususiyat.*

Kirish

Jahon tilshunosligida detektiv asarlarning lingvistik xususiyatlarini tahlil va tadqiq qilish tendensiyalari XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab o'zining yangi bosqichiga ko'tarildi, qamrovi va ilmiylik nuqtayi nazaridan kengaydi.

Detektiv fantastika XX asrning eng mashhur janrlaridan biridir. Adabiyotning boshqa janrlari bilan solishtirganda detektiv hikoyaning paydo bo'lganiga ko'p vaqt bo'lmagan. U XIX-asrning birinchi yarmida paydo bo'lgan va 1841-yilda E.Poning "Morg ko'chasidagi qotillik" birinchi detektiv hikoyasi nashr etilishi bilan bog'liqligi ta'kidlanadi [Ansyfearova 1994]. Olimlarning fikriga ko'ra, detektivning elementlari Bibliyada, arab ertaklarida, o'rta asr Xitoy qissalarida, qadimgi yunon faylasuflarining asarlarida

¹Niyazova Gulnora G'ulomovna – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: niyazovagulnorakhon@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5905-2129

Iqtibos uchun: Niyazova, G. G'. 2022. "Jahon tilshunosligida detektiv asarlarning lingvistik aspektda o'rganilishi". *O'zbekiston: til va madaniyat* 3: 76 – 86.

(masalan, Sofokl) va keyingi Yevropa adabiyotida Shekspir, Volter nomlari bilan aloqador. Bomarshe, Dikens, Balzak, Xoffmanlar barcha detektiv asarlarning asosini insoniyat sivilizatsiyasi paydo bo'lganidan beri ta'qib qilib kelgan jinoyatga qarshi kurashning abadiy muammosi va uning yechimi sifatida talqin qilishgan. Ushbu janrdagi asarlarda jinoyatlarni ochishning murakkab jarayoni va adolat tantanasi tasvirlangan. Detektiv har doim jumboq bo'lib, uni o'quvchi muallifga ergashib, o'zi hal qiladi, unda u nafaqat mantiqiy fikrlash, detektiv qobiliyatlarni namoyon etish, balki odamlarning psixologiyasini ham tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shuningdek, yaxshi detektivning o'ziga xos xususiyati – unda mujassamlangan axloqiy g'oya, jinoyatchini fosh qilish va jazolashga bog'liqligi bilan xarakterlanadi.

Detektiv asarlar o'rganilishining muhim davrlari

Detektiv janri uzoq vaqt davomida jiddiy tanqidlar e'tiboridan chetda qolgan adabiyot turiga tegishli bo'lgani holda mazkur janrdagi asarlarning g'ayrioddiy umumiy mavjudligi va ularning badiiy-estetik jihatlarga ega ekanligini inkor qilib kelgan. Biroq, 20-asrning boshidan boshlab, toki hozirga qadar o'tgan davr mobaynida detektiv asarlar eng faol tadqiqot obyektlaridan biriga aylanib ulgurdi. Ushbu izlanishlarda tadqiqotchilar birinchi navbatda, detektiv janrining bir yarim asrlik mashhurligi sirini ochishga harakat qildilar. Mavjud ishlar tahlili turli mamlakatlar filologiya fanida detektiv asarlarni tadqiq etishning shartli ravishda 5 davrini (bosqichini) ajratib ko'rsatish imkonini beradi.

Detektivni o'rganish bo'yicha birinchi tadqiqotlar XX asr boshlarida paydo bo'lgan. Keng adabiy materiallar (E.Po, G.Chesterton, A.Konan Doyle, U.Kollinz, A.K.Grinn, Y.Wallace, Ye.Gaborio, S.Van Dayne, D.Hammet, J.Chese detektiv asarlari) asosida Angliya va Amerikada detektiv nazariyasi bo'yicha ko'plab maqolalar nashr etilgan. Shunday qilib, 1902-yildan boshlab ingliz essenavisi, faylasuf va yozuvchi G.Chesterton o'zining bir qancha tanqidiy maqolalarini detektiv janriga bag'ishladi, u nafaqat detektiv asar yaratish tamoyillari va qonuniyatlarini ko'rib chiqadi, balki detektiv hikoyaning tuzilishi jiddiy tarkibga ega bo'lishi kerakligini asoslaydi [Chesterton 1925; 1930]. Shuningdek, u detektiv adabiyot mashhurligining yashirin psixologik sababini ham ochib beradi. 1924-yil ingliz detektiv hikoyasining yetakchi ustalari Frimanning "Detektiv san'ati" maqolasini nashr ettirishadi. Muallif tomonidan qo'llangan barcha mulohaza va dalillar "detektiv hikoya yaxshi adabiyot bo'lishi

mumkin, detektivni chuqur anglovchilar buni ijobiy qabul qiladi, chunki bu ularga aqlning intellektual gimnastikasida qatnashish va zavqlanish imkonini beradi. O'qish qanchalik qizg'in bo'lsa, mos keladigan o'quvchilarning ehtiyojlari shunchalik to'liq qondiriladi" [Andjaparidze 1990], – degan fikrlarni isbotlashga qaratilgan. Amerikalik jurnalist, san'atshunos va yozuvchi U.Raytning (S.Van Dayn taxallusi bilan ham mashhur) "Buyuk detektivlar", "Detektiv romanlar yozishning yigirma qoidasi" va boshqa bir qator asarlari paydo bo'ldi. Ularda muallif bir qancha muhim muammolarni hal qiladi. U professor va jamiyatning ziyoli qatlami bunday romanlarni "yengil-yelpi" deya baho berishlarining sabablarini tushuntirishga harakat qiladi. Rayt yana bir asarida detektiv janrining qonuniyatlarini ochib berib, yaxshi detektiv asar yozmoqchi bo'lganlar uchun nazariy ko'rsatmalarni shakllantirdi.

Detektiv roman yozish bo'yicha yana bir qo'llanma 1929- yilda ingliz adibi R.Noks [Noks 1929] tomonidan tuzilgan. Teologik va cherkov faoliyatini detektiv romanlar yozish bilan muvaffaqiyatli uyg'unlashtirgan R.Noks tanqidiy maqolalar ham yozadi. Ular orasida "Detektiv fanning o'n amri" kichik istehzoli maqola borki, uning avvalida R.Noks: "Detektiv charchab qolish ehtimoli bilan tahdid qilmoqda. Syujetlar borgan sari takomillashib, kitobxonlar ham murakkablashib bormoqda. Hozirgi kunda zukko kitobxonlar tomonidan tan olinmaydigan adabiy-detektiv asar yozish kerak emas", – deb ta'kidlaydi. R.Noksning fikricha, detektiv janri, bir tomondan, yangilanishni, ikkinchi tomondan, asosiy tamoyillarga qaytishni talab qiladi. Uning o'nta amri yuqorida aytib o'tilgan S.Van Dayn qoidalariga mos keladi. Jumladan, "halol o'yin" tamoyili (ya'ni, barcha dalillarni aytish kerak); janrlarni aralashtirishni ta'qiqlash; jinoyatchi roman boshida paydo bo'lishi kerak; detektiv uchun tasodif ham, g'ayritabiiy sezgi ham ishlamasligi kerak va hokazo. Biroq, bu qoidalarning ba'zilar ayrim vaqtlarda detektiv janrining ko'plab taniqli ustalari tomonidan buzilgan va bu har bir qoidada istisnolar mavjud, degan fikrni yana bir bor isbotlaydi.

Slavyan mualliflarining detektiv janr sifatidagi ilk asarlari orasida chex yozuvchisi K.Chapekning 1931-yilda nashr etilgan "Xolmsiana yoki detektiv romanlar haqida" maqolasini alohida qayd etish lozim. Bunda u boshqa mualliflar singari qanday qilib yaxshi detektiv yozish haqida gapiradi, shuningdek, detektiv hikoyani yaratishga yordam beradigan asosiy motivlarni ham ta'kidlaydi. Bu janrning xususiyatlari haqida so'z yuritar ekan, muallif shunday ta'kidlaydi: "Har bir harakat ustaning mutlaqo o'ziga xos ixtirosi,

zukkolik mevasi va yangi jahon rekordi bo'lishi kerak. Yangidan yangi burilishlarni izlash kerak..." [Chapek 1977]. Agar ommaning detektivga istagi bo'lsa, bu juda yaxshi. Detektiv – izlanuvchanlik va mantiqning ajoyib maktabi, u eng olijanob quvonchni – "mushaklarning bilim hissi" quvonchini beradi [Берковский 1989]. Janrning o'ziga xosligi va detektiv tuzilishi masalalari mashhur rus rejissyori, ssenariynavis va o'qituvchi S.M.Eyzenshteynning XX asrning 30-yillarida Kinematografiya instituti rejissyorlik bo'limi talabalariga o'qigan ma'ruzalarida yoritib berilgan. Ushbu janr kinematografik materiallarni jamlaydi. S.M.Eyzenshteyn detektiv qissani "adabiyotning eng samarali janri" va "odamni undan (detektivdan) uzib bo'lmaydi", deb ta'kidlaydi [Eyzenshteyn 1968, 34]. U shunday vositalar bilan qurilganki, odamni o'qishga jalb etadi va bog'laydi. Detektiv hikoya boshqa qator adabiyotlardagi eng kuchli vosita, eng nafis qurilishdir. Bu ta'sir vositalari chegaralangan janrdir".

Detektiv adabiyotni o'rganishning keyingi bosqichi urushdan keyingi davrga to'g'ri keladi. 1948-yilda ingliz shoiri va faylasufi, detektiv U.Odenning ishtiyoqli muxlisi Uinks Robin U. [Winks 1948] "Vikar uyidagi jinoyat" essesinde ushbu janrning jozibadorligini tushuntirishga harakat qiladi. "Men uchun boshqalar kabi, detektiv hikoyalarni o'qish tamaki yoki spirtli ichimliklar bilan bir xil giyohvandlikdir. Buning alomatlari ravshan: birinchidan, jozibadorlikning qaytarilmasligi, agar biror bir ishim bo'lsa, men ehtiyot bo'lishim kerak, detektiv mening qo'llaringa tushmasin, chunki uni ochishim bilanoq, men boshqa ishlamayman. Men uni o'qib tugatmagunimcha ishlash yoki uxlash imkoniyatiga ega bo'lmayman. Ikkinchidan, uning o'ziga xosligi: kitob ma'lum qoidalarga mos kelishi kerak. Uchinchidan, ta'sirning qisqaligi. Men detektiv hikoyani o'qib bo'lgach, mazmunini unutaman..." [A collection of Critical Essays 1980]. Shuningdek, u detektiv hikoyani yaratishda muhim rol o'ynaydigan ba'zi fikrlarni muhokama qiladi. V.Oden detektiv hikoyaning majburiy komponentlarini (sahna, qurbon, qotil, gumonlanuvchilar) va klassik detektiv hikoyaning Sherlok Xolms, Inspektor Fransuz va Pater Braun kabi eng muhim mualliflari hamda qahramonlarini nomlaydi. Shunga o'xshash masalalar Raymond Chandlerning "Oddiy o'ldirish san'ati", Jak Barzinning "Detektiv tergov va adabiy san'at", fransuz tadqiqotchilari P. Boile va T. Narseyakning "Detektiv estetikasi" asarlarida yoritilgan.

Ingliz tadqiqotchilari D. Sayersning "Ingliz detektiv romani"

[Sayers 1968], V.Moemning “Detektivning tanazzuli va qulashi” [Moem 1969] asarlarida detektiv janri aks ettirilgan bo‘lib, uning adabiyot janri sifatida shakllanishi va rivojlanish tarixi, milliy xususiyatlari haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, ular detektiv janri haqida bildirilgan ba’zi e’tirozlarni ko‘rib chiqishadi, ularning afzallik va kamchiliklarini tahlil qilishadi. Rus shoiri va yozuvchisi, publisist va adabiyotshunos K.Chukovskiy ham shunday tanqidchi sifatida faoliyat yuritgan. “Trillerlar va chillers” maqolasida detektiv fantastikadagi bunday jadal rivojlanishga va miqdorning sifatdan ustunligiga qarshi chiqadi: “Bu, aslida, juda tor janrning ajoyib darajada keng, chinakam okeanik ko‘lami kishida xavotir uyg‘otadi. Bu adabiyot o‘quvchining soddadil, ishonuvchan bo‘lishiga yo‘l qo‘ymaydi” [Chukovskiy 1997]. Lekin, shu bilan birga, K.Chukovskiy klassik detektivning ahamiyati va sifatini zarracha inkor etmaydi hamda “bu janrning eng zo‘r ustalari romanlari sahifalarida dunyoqarashni ochib beradigan mulohazali odamlar paydo bo‘ladi”, – deb ta’kidlaydi, “Yigirmanchi asr o‘rtalaridagi detektiv fantastikaning yildan-yilga keskinroq namoyon bo‘layotgan bu xususiyatlari uni yaratgan yozuvchilarga emas, balki uning fikri, didi va talablari ushbu kitoblarda ko‘zgudek aks etgan ommaviy iste’molchiga xosdir”, deb ta’kidlaydi.

Keyingi davrda, ya’ni 1970-yildan boshlab detektiv adabiyotga turli millat tanqidchilarining qiziqishi ortdi. Avvalgidek ingliz mualliflari [Fovlek, Bernard] bunga katta e’tibor berishadi, ular detektiv ustalari Konan Doyl, Agata Kristi, Uilki Kollinz va boshqalar ijodini tahlil qilishadi. Yozuvchi va publitsist Jon Faulz 1974-yil “Konan Doyl” [Faulz 1974] essesinde birinchi marta (ilgari detektiv, asosan, adabiy pozitsiyalardan hisoblangan) Konan Doyl asarlarining lingvistik, ya’ni stilistik tomoniga ishora qiladi. U detektiv hikoyalar matnlarida muallif tomonidan qo‘llanadigan nutqning asosiy turlarini (hikoya, tavsif, mulohaza yuritish) ko‘rib chiqadi, shuningdek, uning dialogni hikoya bilan muvaffaqiyatli uyg‘unlashtirishdagi o‘ziga xos qobiliyatini ochib beradi: “Doyl barcha romannavislarga tanish bo‘lgan muammoni hal qilishga muvaffaq bo‘ldi, ya’ni dialogning rivoyat bilan tabiiy mos kelmasligi muammosini hal qildi. Bundan tashqari, birinchi marta adabiy va lingvistik xususiyatga ega detektiv janrdagi asarlar materiallari bo‘yicha amalga oshirilgan alohida dissertatsiyalar paydo bo‘ldi [Shcherbina 1982; Protsenko 1981]. Bu davrdagi rus (sovet) olimlarining filologik tadqiqotlari, asosan, detektiv janri poetikasiga, uning milliy turlariga, zamonaviy detektivning

yozishmalarga mos kelmasligiga bag'ishlangan edi. XX asrning 90-yillarida detektiv janrdagi adabiyotga qiziqish ortdi va ko'plab yangi mualliflar paydo bo'ldi. Hozirda detektiv hikoya yozuvchilar va kitobxonlar orasida mashhur janrga aylanib bormoqda. Afsuski, bu har doim ham yaratilgan asarlarning sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatmaydi, ammo bu boshqa tadqiqot mavzusi. Aytish mumkinki, ko'p yillar davomida ilk marta sovet hududida rus va ukrainalik tadqiqotchilarning detektiv haqidagi juda ko'p asarlari paydo bo'ldi. Adolat bilan shuni ta'kidlash kerakki, bular qoida tariqasida, kitoblar, qisqa maqolalar, insholar, eslatmalar va hatto felyetonlardagi alohida boblardir. Ammo ular mavjud, ularning ko'plari hozir ham bor va ularning mavzulari juda xilma-xildir, bu esa tadqiqotchi va yozuvchilarning ushbu janrga qiziqishini tasdiqlaydi. Bu asarlarda mualliflar turli masalalarga murojaat qiladilar: detektivning janr sifatida paydo bo'lishi tarixiga ko'plab imiy tadqiqotlar yaratildi.

Bu davrda ham ukrainalik, ham rus tadqiqotchilari zamonaviy milliy detektiv hikoyasiga murojaat qilishadi. Ommaviy adabiyotning janrlaridan biri sifatida zamonaviy detektivga bag'ishlangan birinchi maqolalar paydo bo'ldi. Ular zamonaviy detektiv romanlarning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rib chiqadilar. XX asr sovet va rus detektiv adabiyoti tarixining ocherklari" (2000) asarida muallif [Razin 2000] o'tgan bir yarim asrdagi rus-sovet-rus detektiv hikoyasini batafsil ko'rib chiqadi. U rus adabiyoti klassiklarining asarlarida detektiv janrning ilk ko'rinishlarini qayd etadi. F.M.Dostoyevskiy, L.N.Tolstoy, A.P.Chexov, V.M.Razin va boshqalar birinchi navbatda rus detektivining xususiyatlarini bosqichma-bosqich tasvirlaydi. Uning G'arb modellari bilan o'xshamasligini qayd etib, uchta o'ziga xos xususiyatni aytib o'tadi: "Inqilobdan oldingi detektiv romanning birinchi va asosiy farqlovchi xususiyati uning gumanistik yondashuvidir. Rus yozuvchilari asosiy e'tiborni tergovning o'ziga emas, balki psixologik yo'nalishga qaratdilar: jinoyatchining holati, jinoyatga olib kelgan sabablarni aniqlashga urinish muhim hisoblanadi.

Rossiya milliy detektivining ikkinchi xususiyati shundaki, jinoyatga olib keladigan sabab ko'pincha shaxsiy manfaatlar emas, balki kuchli his-tuyg'ular va javobsiz halokatli sevgi, yolg'on, xiyonat, qasos va boshqalar bo'ladi. Uchinchidan, rus jinoiy romani G'arb romanidan farq qiladi, chunki ko'plab rus mualliflari o'z asarlarining syujetlarini tom ma'noda "tuzmaganlar", balki tayyorlaridan foydalanganlar – yozuvchilar jinoiy ishlarni olib, ular asosida badiiy asarlar yaratganlar" [Razin 2000]. Keyin yozuvchi 1917-yildan

SSSR parchalanishiga qadar bo'lgan sovet detektivining o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradi. Urushdan oldingi va keyingi detektiv hikoyaga, shuningdek, josuslik romaniga alohida e'tibor qaratilgan. Yangi rus detektiviga bag'ishlangan bobda V.M.Razin detektivning xilma-xilligi muammosi mavjudligini ta'kidlab, uni detektiv deb atash mumkinmi, deb o'ylaydi. XX asr oxiri detektiv hikoyalarida zamonaviy voqelikning aks ettirilishi haqida yozadi. Xulosa qilganda, yozuvchi detektiv janrining inqirozi haqida xulosa qiladi va umidsizlikka uchragan xulosalar chiqaradi hamda hech bo'lmaganda adabiyot sifatiga ta'sir ko'rsatadigan, shuningdek, yosh yozuvchilarga buning munosib namunalarini yaratishni o'rganishga yordam beradigan biron-bir organ yo'qligidan shikoyat qiladi. Kitob muallifi vafotidan so'ng nashr etilgan "Razina" detektiv asari bo'yicha tadqiqotlar rivojlanishining navbatdagi bosqichini yakunlaydi va shu bilan birga yangisini ochadi. Bu nafaqat yangi o'n yillik, balki yangi asrdir. Chunki hozirgi yozuvchi uchun ham, o'quvchi uchun ham zamonaviy bo'lgan yangi davr, 2000-yildan keyin tanqidiy va publisistik adabiyotlarda detektiv asarlarga qiziqish yanada ortdi va G'arb mualliflarining qiziqarli, saviyali asarlari paydo bo'lishi kuzatildi. Bular, birinchi navbatda, detektiv hikoya yozish qoidalarini takomillashtirish masalalari bilan bog'liq edi.

Shunday qilib, qoidalar detektiv janrining ko'p turlarida mavjudligining asriy tajribasini umumlashtirdi. Shu bilan birga, amerikalik adabiyotshunos va o'qituvchi, Edgar Po mukofotiga nomzod Jeyms Frey "Yorqin detektiv hikoya qanday yoziladi?" qo'llanmasini yaratadi, 2005-yilda u tez, samarali va eng muhimi, qiziqarli ishning sirlari bilan o'rtoqlashadi. Uning fikriga ko'ra detektiv hikoya: "Titanik harakatlar bo'lmagan "qonli ter" yo'q – qotillar, tergovchilar, qurbonlar, gumonlanuvchilar va guvohlar ishtirokidagi katta sarguzasht"dir. Muallif yosh yozuvchilarga detektiv hikoya yaratish, personajlar tanlash, ularning obrazlarini yaratish bo'yicha aniq maslahatlar beradi. Bundan tashqari, kitobda hikoya qilishning to'g'ri shaklini tanlash, roman uslubini takomillashtirish va jilolash tushuntirilgan. J.Frey kitobxonlar bilan birgalikda detektivlarning zamonaviy adabiyotda qanday o'rin egallashi, madaniyat mifologiyasini yaratishda qanday rol o'ynashi haqida fikr yuritishga harakat qiladi. Oldingi davrlarda bo'lgani kabi xorijiy va mahalliy mualliflar ham klassik detektiv hikoya mavzusiga murojaat qilishadi. G.Chesterton, Y.Po, K.Doyle va boshqalar ijodiga bag'ishlangan ko'plab asarlar nashr etilgan [Romanchik 2002; Qo'shtalov 2006; Pittard 2003; Borisenko 2008; Chulkov,

Baratiynskiy, Zagoskin 2010; Ponomareva 2007].

Asr boshlarida detektivga doir tadqiqotlar tobora rang-baranglashib bordi. 2001-yilda ingliz yozuvchisi Richard Xoning "Lupa orqali: XIX asr detektiv fantastikasida fanning roli" asari nashr etildi. Muallif zamonaviy ilm-fanning turli sohalaridagi yutuqlari, detektiv asarlarda matematika, grafologiya, kriptografiya, geologiya, mantiq va boshqalar qanday aks etganligi haqida fikr yuritadi. Belarus tadqiqotchisi B.M.Lepeshko "Formal mantiq va detektiv janr: evristik ishonchlikning birligi" [Lepeshko 2003] va rus psixologi N.N.Volskiy "Detektiv dialektik fikrlash modeli sifatida" [Вольский 2006] asarlari orqali rasmiy mantiqiy nazariyalar va adabiyotdagi detektiv janr o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishga hamda detektiv hikoyani qurishda dialektik mantiqning rolini aniqlashga harakat qilishdi.

XXI asrda detektiv asarlar tadqiqot geografiyasi sezilarli darajada kengaydi: belarus, ozarbayjon, tatar, ispan, fransuz, ukrain, rus detektivlarini o'rganishga oid asarlar mavjudki S.Mir-Bagirova "Ozarbayjonda detektiv janr" [Багирова 2002], Byazlepkin "Belarus detektiv hikoyasi: janrning o'ziga xos xususiyatlari" [Вязлепкин 2003] va bu tadqiqotchilarning taqdim etilgan janrga qiziqishi ortib borayotganidan dalolat beradi. Bu davrda yuzaga kelgan detektiv asarlar tadqiqining yana bir muhim jihati uni ommaviy madaniyat kontekstida ko'rib chiqishdir. Bunday maqola mualliflari detektiv asar zamonaviy o'quvchiga nima berishini, uning vazifalari nimadan iboratligini, bunday asarlarni o'quvchilar sonining ko'payish sabablari va ehtiyojlarni aniqlashga harakat qilmoqda. Xuddi shunday muammolar V.Vladimirovning "Detektiv-zamonaviy madaniyat hodisasi sifatida", O.Kozarogning "Ommaviy adabiyotning oltin davri" maqolalarida, M.Skalitskiyning "Detektiv fenomeni", M.Chernyakning "XX asr ommaviy adabiyoti fenomeni", T.Tveritinovanning "Yengil madaniy jarayondagi detektiv" asarlarida tahlil etilgan. Yuqorida aytilganidek, so'nggi o'n yillikda detektiv asarlarni tekshirishning tematik doirasi tobora kengayib bormoqda.

Xulosa

1. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, sifatli kontent-tahlil tadqiqotining asosiligi tegishli kategoriya shakllanishiga va nazariyaga umumlashtirilishi mumkin bo'lgan haqiqiy natijalarga bog'liq.

2. Xolsti ta'kidlaganidek, "umumiylik tamoyili bo'lishi kerak", ya'ni "mazmun tahlili nazariy ahamiyatga ega bo'lishi lozim".

Boshqacha qilib aytganda, “matnli ma’lumotlardan aloqa modeli-dagi komponentlarning boshqa ma’lumotlariga umumlashtirish mumkin”.

3. To’liq tugatilmagan ma’lumotlarning muvofiqligi bilan aniqlangan toifalarning haqiqiyligi turli tasniflagichlarni qo’llash orqali amalga oshiriladi. Bir nechta tasniflagichlardan foydalan-gan holda, har bir konsepsiya toifasi sinonimlarni o’z ichiga olishi uchun kengaytirilishi mumkin. Bunday hollarda, bir atama aniq o’zgaruvchi, boshqa(lar) esa yashirin o’zgaruvchi sifatida qabul qilinishi mumkin. “Kontentni tahlil qilish muayyan muammo uchun eng mazmunli toifalarni qo’llash kerak, nisbatan o’ziga xos va aniq toifalar ko’pincha eng mazmunli bo’ladi”.

4. Adabiy asarning ta’sir kuchi va muallif mahoratini poetikaning eng asosiy unsuri – badiiy nutqqa va uslubga bog’liq ravishda tadqiq etish o’zining yaxshi samaralarini beradi. Chunki ijodkor so’z vositasida obraz yaratadi, epik tasvir va badiiy ifodaning aniqligi adib qo’llagan original so’z hamda iboralarga tegishli bo’ladi. Adabiyotshunos Y.Solijonov juda o’rinli ta’kidlaganidek, “voqealarni tasvirlashga, qahramonlarning tabiatiga mos keladigan badiiy nutq shakli chinakam san’at asarining go’zalligini ta’minlovchi ko’zgu hisoblanadi.

5. XXI asr boshlariga qadar detektivlarni o’rganish, qoida tariqasida, adabiy pozitsiyadan olib borilgan. Detektivning paydo bo’lish va rivojlanish tarixi, janri va tuzilishi xususiyatlari, detektiv yozish qoidalarini turli mamlakatlardan va turli millat vakillari bo’lgan taniqli olimlar o’rgandilar. Detektivning tili va uslubiga oid savollar kamdan-kam hollarda tadqiqot mavzusiga aylandi, bu “o’rtacha uslub, stereotipli til, dasturlash” ekanligi bilan izohlandi.

Adabiyotlar

- Анцыферова, О.Ю. 1994. “Детективный жанр и романтическая худо- жественная система”. *Национальная специфика произве- дений зарубежной литературы 19-20 вв.*, 21-36. Иваново.
- Анджапаридзе, Г. 1990. *Как сделать детектив*. Москва.
- Берковский, Н.Я. 1989. *Мир, созданный литературой*. Москва.
- Герасименко Э.Н. 2011. “Детектив глазами современных лингвистов”. *Культура народов Причерноморья* 211(1): 120. Тавр. нац. унив. им. В.И. Вернадского.
- Эйзенштейн, С. 1968. “Литература в кино”. *Вопросы литературы* 1: 102.
- “Detective Fiction”. 1980. *A Collection of Critical Essays* 15-24. Ed. R.I. Winks. New Jersey: Prentice-Hall Englewood Cliffs.
- Ирисбоев, Т. 2021. “Ўзбек миллий детектив адабиёти муаммолари”.

- Разин, В.М. 2000. "В лабиринтах детектива". *Очерки истории советской и российской детективной литературы XX в.* режим доступа: <http://www.rulit.net/author/razin-vladimir>.
- Чуковский, К.И. 1997. "Триллеры и чиллеры". *Книжное обозрение* 31: 39. Москва.
- Чапек, К. 1977. *Собрание сочинений в семи томах*: Т. Статьи, очерки, юморы. Москва: Художественная литература.
- Фрэй Дж. 2005. *Как написать гениальный детектив*. Пер. с англ. Н. Буля. Амфора.

Periods of study of detective works in linguistic aspect in world linguistics

Gulnorakhon Niyazova¹

Abstract

In this article, the researcher analyzed and discussed the study of the language of detective works in world linguistics in various aspects of linguistics, the views of linguists on its development at different stages. The article discusses the trends in the analysis and study of the linguistic features of detective works. In the world linguistics the study of language of detective fiction have risen to a new stage since the second half of the twentieth century, and the work done is analyzed in terms of its scale and scientific expansion. This article is especially important in that it covers these issues comprehensively.

Key words: *world linguistics, detective story, mystery, linguistic aspect, classic detective story, literary problem, genre, linguistic attributes.*

References

- Ansiferova, O.Y. 1994. "Detektivniy janr i romanticheskaya xudojestvennaya sistema". *Natsionalnaya spesifika proizvedeniy zarubejnoj literaturi 19-20 vv.*, 21-36. Ivanovo.
- Andjaparidze, G. 1990. *Kak sdelat detektiv*. Moskva.
- Berkovskiy, N.Ya. 1989. *Mir, sozdanniy literaturoy*. Moskva.
- Gerasimenko E.N. 2011. "Detektiv glazami sovremennix lingvistov".

¹ *Gulnorakhon G. Niyazova* – Doctor of Philosophy in Philological sciences (PhD), Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navo'i.

E-mail: aidabumatova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5905-2129

For citation: Niyazova, G. G. 2022. "Periods of study of detective works in linguistic aspect in world linguistics". *Uzbekistan: Language and Culture* 3: 76– 86.

Kultura narodov Prichernomorya 211(1): 120. Tavr. nas. univ. im. V.I. Vernadskogo.

Eyzenshteyn, S. 1968. "Literatura v kino". *Voprosi literaturi* 1: 102.

"Detective Fiction". 1980. *A Collection of Critical Essays* 15-24. Yed. R.I. Winks. New Jersey: Prentice-Hall Englewood Cliffs.

Irisboev, T. 2021. "O'zbek milliy detektiv adabiyoti muammolari". *Academic Research in Educational Sciences*. February 35-41.

Razin, V.M. 2000. "V labirintax detektiva". *Ocherki istorii sovetskoy i rossiyskoy detektivnoy literaturi XX v.* rejim dostupa: <http://www.rulit.net/author/razin-vladimir>.

Chukovskiy, K.I. 1997. "Trilleri i chillery". *Knizhnoe obozrenie* 31: 39. Moskva.

Chapek, K. 1977. *Sobranie sochineniy v semi tomax*: T. Stati, ocherki, yumori. Moskva: Xudojestvennaya literatura.

Frey Dj. 2005. *Kak napisat genialniy detektiv*. Per. s angl. N. Bulya. Amfora.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki"

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

VIII.1. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VIII.2. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

- Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.
- Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.
- Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.
- Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com

Bosishga 30.09.2022-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturasida.
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida
tayyorlandi va sahifalandi.
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.